

Det frie valgs ideologi

Renata Salecl: "Valgets Tyranni", Philosophia, 2012, 140 sider, 149 kr.

“Det er ikke ualmindeligt for et ufrugtbart par at fortsætte med at bruge prævention selv efter, at de har erfaret, at de ikke kan blive gravide. Det er et tegn på, at de stadig opfatter reproduktion som et spørgsmål om valg” (Salecl 2012: 104). Vi kan tilsyneladende vælge alt, og alt er et spørgsmål om valg i vores nuværende samfund. Selv når valget ikke længere synes muligt, vil vi stadig forstå situationer, som om de stadig kan afgøres af vores valg. Så stærkt er valgets tyranni blevet. I den forstand er den franske psykoanalytiker Octave Monnais formel: ‘Jeg ved udmærket godt, men...’ blevet det paradigmatisk udtryk for det moderne forbrugssamfund: ‘Jeg ved udmærket godt, at mit liv ikke bliver bedre, hvis jeg vælger denne parfume/uddannelse/plastikoperation frem for en anden, men alligevel er det som om, at jeg med det rette valg rent faktisk kan få netop dét, jeg mangler’. Det er ud fra denne betragtning, at Renata Salecl giver sig til at undersøge

valgets betydning i det nutidige samfund.

Ved første øjekast synes Salecls bog blot at være en lang samling anekdoter om selvhjælpelitteratur, dating, kunstig befrugtning, coaching, boligindretning, sladder og celebrities. Disse anekdoter leder hen mod diskussioner af mere traditionelle og lodige filosofiske emner som skam, kærlighed, angst og valg – altså alt i alt dét, at være et moderne menneske i et moderne samfund. Men i vanlig slovensk stil – i fald man vil tale om en sådan – tager analyserne en skarp drejning og problematiserer selve vores forestillinger om kærlighed, angst og valg. Ifølge Salecl er angsten, valget og kærligheden, som vi vanligt forstår dem, en del af den nuværende kapitalistiske ideologis modus operandi. Hvis vi ikke slipper ud af den vanlige måde at forstå vores liv og vores valg på, vil vi uvægerligt blive ved at reproducere den eksisterende ideologi. Det kan vi selvfølgelig ikke blot vælge at gøre. Det vil kræve en tålmodig (psyko) analyse af os selv, vores liv og vores samfund, og det er selvfølgelig her psykoanalysen tilbyder sig med sin fremgangsmåde og sit sprog.

På denne måde fungerer bogen også som en fin introduktion til en række kategorier, man altid vil støde på i slovensk (læs: lacaniansk-ideologikritisk) samfundsanalyse som objekt lille a, jouissance (nydelse), den store Anden, neurose, psykose og begær. Som fx. når Salecl skriver, at idéen om 'det perfekte match' meget vel kan være en myte: "Folk konstruerer ofte fantasier omkring det, de ser i den anden. Lacaniansk psykoanalyse kalder det sublim objekt i den anden 'objekt lille a'" (Salecl, 2012: 86). Eller når vi om racisme får vi at vide, at bag beklagelser over en anden race "ligger frygten for, at andre kan have adgang til en *jouissance*, til en grænseløs lyst, der er uden for deres egen rækkevidde. Dette fremprovokerer til gengæld en særlig form for frustration eller misundelse. [...] Vi protesterer mod selve måden, de nyder på" (Salecl, 2012: 85).

Et særligt vigtigt spørgsmål for et moderne individ er spørgsmålet om, hvad man begærer: Hvad er det, jeg vil? Hvad er det, jeg vil have? Måske er der ikke noget vigtigere for et menneske i dag, end disse spørgsmål. Psykoanalytisk set bliver det interessante nu at undersøge, hvordan vi begærer, og hvad vores

forhold er til begæret. Omkring begæret siger Salecl: "Nutidens samfunds erotiske hårdknude er direkte afledt af vores forsøg på at eliminere den ængstelse, som kærligheden vil fremprovokere, og på at lindre den usikkerhed, der altid vil ledsage *begæret*. Vi vil altid spekulere på, hvem vi egentlig er for andre og bekymre os om, hvad de i virkeligheden vil. I kærlighedsforhold plager disse dilemmaer særligt *neurotikerne*" (Salecl, 2012: 80, min kursivering). En måde at forholde sig til begæret er tvangsneurotisk. Tvangsneurotikerne "frygter, at han er ved at komme for tæt på begærsobjektet [og] vil blive fortæret af det". Så for "at beskytte sig selv, skaber han alle mulige regler, forbud og forhindringer". Derimod vil en hysteriker (som er en anden form for neurotiker) sætte kærligheden til den anden på prøve ved at lede efter fejl i den anden. Med Salecls eksempel vil en tvangsneurotiker under et samleje fantasere om at være i seng med en anden, mens hysterikerne vil fantasere om at partneren er i seng med en anden (Salecl, 2012: 80).

Ved siden af tvangsneurotikerne og hysterikerne er der en tredje personlighedsstruktur, som er gennemgående i Salecls

analyse; nemlig psykotikeren. ”I modsætning til psykotikere bekymrer flertallet af mennesker sig stadig om, hvordan andre ser dem og om, hvordan de bør interagere med andre”. I stedet er psykotikeren aldrig i tvivl og fuldt ud overbevist om sin egen rolle, og hvad der er det rigtige at gøre. Derfor er der ikke, som nogen har hævdet, ”meget bevis for at det nuværende samfund i stigende grad er psykotisk”. Salecl peger derimod på, at det nuværende samfund i stedet er enormt optagede af, hvordan vi ser ud i andres øjne, om vores valg vil blive anerkendt. Med andre ord er samfundet i stigende grad blevet neurotisk, ”ja, det er måske en af grundene til, at vi har set den stigende besættelse af selvhjælpsbøger” (Salecl, 2012: 68).

Det interessante ved selvhjælpsbøger er det tilsyneladende paradoksale budskab. På den ene side skal læseren tage ansvaret for sit eget liv og få kontrol over sin egen, helt personlige, lykke. På den anden side skal dette gøres ved at følge rådene fra netop denne bog, ved at anerkende netop denne psykologs, erhvervskvindes, coachs, spirituelle gurus særlige mesterlige indsigt, som er sande, og som man

kan tage ved lære af. Helt tilbage fra Benjamin Franklins selvbiografi fra 1793, hvor Franklin forklarer de moralske ’hemmeligheder’ bag sin personlige succes i et kapitalistisk samfund, har denne type af litteratur været på markedet. Det særlige ved det nuværende samfund er, at mens vi tilsyneladende anerkender de store fortællingers død, fra Gud til de politiske ideologier, synes en ny gruppe af mestre at træde frem. Fra Go’ morgen Danmark til Bonderøven og fra Chris McDonald til Mærsk McKinney får vi nye opskrifter til det gode liv pakket ind som små tips og fiduser.

Men hvad er det med disse nye mestre, som ikke giver præstelige formaninger men venskabelige råd, «hvorfor er det, at vi pludselig føler os mere tilfredse, når nogen virker til at have styringen, eller når en autoritet (en coach for eksempel) fortæller os, hvad vi skal vælge? [...] Lacaniansk psykoanalyse introducerede udtrykker den ’Store Anden’ for at betegne sprog, institutioner og kultur – alt det, der tilsammen udgør det sociale rum, vi lever i. [...] Når folk beklager sig over, at nutidens samfund tvinger dem til at vælge mellem ting, de hellere så, at andre valgte for

dem (såsom deres elselskab), møder de ofte ængstelsen ved, at ingen synes at have styringen, eller at alle beslutningerne allerede er taget af en eller anden større enhed, såsom en virksomhed. Med andre ord er folk bekymrede på grund af den Store Anden. Lacanianere mener, at den Store Anden faktisk ikke eksisterer. [...] Men selv eksistensen af den Store Anden er faktisk vores valg, vores fantasi. Og ved at give den liv vælger vi den mulighed, det er, ikke at vælge – muligheden for at få valget truffet for os» (Salecl, 2012: 57-58).

Den store Anden er altså en anden type af valg – en anden 'valgmodalitet' om man vil – end valget af en vare, en partner, en karriere, osv. Det er valget af reglerne for, hvordan vi skal vælge. Det er dette valg, som kan fortælle os, hvornår noget er rigtigt, noget er nydelse, noget er forsyndelse. Når eliteatleten spiser en Snickers, er nydelsen forbundet med at følge den rette diæt på vej mod et stort mål, mens det for karrierekvinden på slankekur er nydelsen af synd og af at give sig selv lov til at have det lidt godt i en asketisk hverdag, og det for trostespiseren er nydelsen af egen elendighed. Men vigtigst af alt er 'valget' af den store Anden

altid et ubevidst valg. Og det er et ubevidst valg, som dybest set fortæller mig, hvordan jeg skal nyde.

Og hvordan fortæller vi så i dag os selv, at vi skal nyde? Ved at vælge det rigtige. Ved at tage den fornuftige beslutning, om hvad der er bedst for os selv, så skal vi nok opnå nydelsen. Ved at købe lige det rette par sko til den rette lejlighed. Ved at vælge liljer i stedet for tulipaner til brylluppet. Ved at finde en kæreste med de og de egenskaber, og ved at få disse syv punkter på sit CV. Hvis der er noget, vi begærer, ikke bare *kan* vi, men *vil* vi altid lægge en strategi for at opnå dette. Det er således Rational Choice Theory.

Men forestillingen om det rette valg synes at være herskende langt ud over rimelighedens grænser. For det første, fordi det ofte enten ikke giver mening eller synes at være helt urimeligt. Det vil være perverst at sige til den indiske kloakarbejder eller stiknarkomanen på fortovet et sted i Baltimore, at hvis bare man tager nogle fornuftige valg, så skal det nok gå det hele. Hvilket leder os tilbage til anekdoten om det barnløse par, der tydeligvis forholder sig til deres situation som om de har et valg

(om de skal beskytte sig mod at få børn eller ej), selv om de tydeligvis ikke har det.

For det andet, fordi Rational Choice Theory ikke forstår begæret i tilstrækkelig grad. Begæret er dybest set ikke blot at få fat i netop denne ting, vi begærer. Det viser sig jo også altid, når vi får fat i den, at den aldrig helt var det, vi begærede. Der synes altså at være en mærkelig ubevidst impuls, som får mig til at begære en masse, som det alligevel viser sig, jeg ikke har brug for. Så jeg siger til mig selv eller bliver fortalt, at for at blive lykkelig, må jeg gøre mig klart, hvad det virkeligt er, jeg begærer. Hvad det virkeligt er, jeg ønsker at opnå. Hvad der vil være det rette for mig. ”Der er således nu et begær efter at være herre over disse ubevidste impulser” (Salecl, 2012: 28). Rational Choice Theory er derfor blevet det moderne kapitalistiske samfunds store Anden., som kan fortælle os, hvem der er mesteren (os selv, som frit kan følge vores idoler), og hvordan vi skal begære.

Dermed peger Salecl på nødvendigheden af en psykoanalytisk samfundsanalyse. Det interessante er ikke så meget, hvad vi vælger, eller hvordan vi bevidst forholder os til valget. Det in-

teressante er, hvem vi ubevidst vælger til at vælge på vores vegne. Altså hvem vi vælger som vores mestre, som vores store Anden, som vores meningsgivere, som den moralske lov. Og dette får hun gjort på elegant vis ved i en række små anekdoter at berette om livet i det moderne samfund.

Nicolai von Eggers